

DOSLEJ NEZNANO GROHARJEVO DELO

Veliko je že napisanega o pobratenju mest in tudi pobratenje Škofje Loke s Smederevsko Palanko je bilo široko opisano. Delegaciji sta si izmenjali protokole tudi o kulturnem sodelovanju, toda pogosto ostaja prav kulturno sodelovanje ob strani, kajti prva prizadevanja veljajo največkrat gospodarskim in političnim stikom. Ampak pobratenje mest Škofje Loke in Smederevske Palanke je vendarle obrodilo tudi mikaven kulturni sadež.

V Narodnem muzeju v Smederevski Palanki visi doslej v Sloveniji neznano delo našega slikarja Ivana Groharja, slika *Portret starke*. Pri tem odkritju ima velike zasluge tajnik loške občinske skupščine Ferdinand Buh, ki je prinesel v Loški muzej katalog razstave Slikarstvo Srbije prve polovice XX. stoletja iz zbirke Narodnega muzeja v Palanki.¹ V tem katalogu je na str. 11 pod zaporedno številko 21 navedena slika: Portret starke, olje na platnu, 38,5 × 31 cm, signirano desno zgoraj I. Grohar 1906. Dodan je opis, povsem kratek, kakor je to že v katalogih običajno, Groharjevega življenja in na žalost z majhno napako pri navedbi Groharjevega rojstnega kraja, ki je v katalogu iz Sorice spremenjen v Srednjo Gorico. Zaradi lažjega razumevanja, kako skopi so podatki, citiram tu ves tekst iz kataloga, ki je natisnjen v cirilici:

»IVAN GROHAR (Srednja Gorica [pravilno: Sorica, op. avtorja članka] 1867 — Ljubljana 1911) 1888 g. uči slikarstvo u Zagrebu, a 1882. g. [pravilno: 1892; op. avtorja] upisuje se u Zanatsku crtačku školu u Gracu. Provodi kratko vreme u Beču i Minhenu u privatnoj školi Antona Ažbea — gde se zainteresovao za rad u pleneru i upotrebu čistih boja. Po povratku u Ljubljano učetvovao je u organizaciji slovenačkog likovnog života. Jedan od osnivača udruženja »Sava«. Na poziv Nadežde Petrović, provodi neko vreme u Beogradu i Sičevu. Izlaže na prvoj jugoslovenskoj izložbi 1904. g. u Beogradu.« Nato sledi že omenjena kataloška številka: »21. PORTRET STARICE (ulje na platnu, 38,5 × 31). Signatura gd. I. Grohar 1906«.

Pregled dela I. Groharja v Steletovi knjigi Ivan Grohar² ima pod zaporedno številko 51 ravno tako sliko z istim naslovom Portret starke, olje, platno, za katero sem sprva menil, da je isto delo in za katero je navedeno, da se nahaja v Beogradu v lasti Borisa Jovančevića. Toda mere te slike se ne ujemajo z merami one v muzeju v Palanki. Slika iz seznama Groharjevih del meri namreč 45 × 35 cm in je signirana sicer prav tako desno zgoraj z I. Grohar, vendar brez letnice. Ker je v katalogu muzeja iz Smederevske Palanke objavljena reprodukcija Groharjevega dela, sem zaradi preverjanja zaprosil še Moderno galerijo v Ljubljani, če ima morda fotografijo slike, ki jo omenja Stele v monografiji. Moderna galerija nima fotografije in tudi za naslov njenega lastnika ne ve.

Na moje pismo pa so iz Smederevske Palanke izredno hitro odgovorili na vprašanja v zvezi z njihovo sliko in poslali tudi barvno fotografijo tega Groharjevega dela, ki visi pri njih v muzeju. Pišejo, da sicer kaj več o sami sliki ne vedo, razen da je v njihovi lasti od leta 1970. Odkupili so jo v Beogradu od beograjskega zbiralca, danes že pokojnega Jovana (Joce) Novakovića. Ob tem podatku bi bilo sicer mogoče domnevati, da jo je zbiralec Novaković dobil od lastnika Borisa Jovančevića, toda proti temu zopet govorijo mere slike iz muzeja v Palanki, tako da z gotovostjo lahko trdimo, da gre v našem primeru za doslej v Sloveniji še neznano Groharjevo delo. Iz pisma, ki ga je poslal direktor Narodnega muzeja v Smederevski Palanki Milovan Mihajlović pa posnemam še izredno zanimivost: menijo namreč, da portret starke predstavlja mater slikarke Nadežde Petrović, katere stoletnico rojstva praznujemo prav letos. Če je to res, potem ima ta Groharjeva slika še toliko večjo vrednost!

Ivan Grohar: Portret starke

Vendar razmišljanje in ugibanje o tem problemu presega poročilo o novoodkriti sliki Ivana Groharja, je pa toliko mikavno, da sem moral citirati mnenje direktorja Narodnega muzeja iz Smederevske Palanke. Baje je obstajal tudi portret Nadežde Petrović in še nekaj slik v tehniki pastela, ki jih je Grohar delal ob obisku v Srbiji in ki so zgorele ob požaru. Po drugi strani pa je znano delovanje nekega Nikolića, ki je izkoristil Groharja in ga tudi veliko ponarejal ter v Beogradu na veliko prodajal te slike.³ Ker pa je delal več v pastelni tehniki, naša slika pa je delana z oljem na platno in ker sama tehnika z lopatico izpričuje Groharjevo roko, v verodostojnost umetnine ne moremo dvomiti.

Na žalost si originala nisem mogel ogledati, tako da približni opis izvira samo iz barvne fotografije, ki barve originala največkrat zelo popači. Slika

je barvno zasnovana na zamolklih zelenih tonih ozadja, pred katerim je postavljena doprsna figura starke v črni ruti, zavezani zadaj. Izpod rute na tenko obrobajo obraz beli lasje, spodaj pa skoraj do brade visoko zavihnjen ovratnik črne obleke. Portretiranka z živim pogledom zre v gledalca, nos je močan in usta so temno obarvana.

Formalno in stilno pa je portret zelo zgovoren. Trdno oblikovana glava je s svetlobo in senco ostro ločena, tehnika slikanja z lopatico ustvarja videz prave gradnje z barvami, tako da je o Groharju impresionistu v tem portretu komaj mogoče govoriti. Presenetljivo: skoraj bi mogli primerjati ta portret s kakim zgodnjim delom slikarjev kubističnega slikarskega koncepta. Ostro rezan obraz, gube, sence, skratka celoten prijem kaže na iskanje rešitve združevanja ozračja in prelivajoče se svetlobe, kar je pozneje slikar združil v svojih najboljših delih. Portret starke (iz Smederevske Palanke) je brez dvoma eden najboljših Groharjevih portretov.

Preostane nam samo še beseda o času nastanka portreta. Po podatkih je Grohar slikal skupaj z Nadeždo Petrović od januarja do marca leta 1907 v Beogradu in okolici kot njen gost. Slika pa je datirana z letnico 1906. Toda Grohar je večkrat potoval in bil tudi večkrat gost Nadežde Petrović. Tako jo je moral tudi leta 1906 obiskati za kratek čas, posebej še, ker je bila jeseni istega leta tudi znamenita razstava v Sofiji, za Groharja pa je znano, da je bil dober organizator in da se je te razstave tudi udeležil.⁴

OPOMBE

1. Katalog razstave: Slikarstvo Srbije prve polovine XX veka iz zbirke Narodnog muzeja u Palanci, Palanka 1972. — 2. Fr. Stele, Ivan Grohar, Ljubljana 1960. — 3. Po pripovedovanju J. Hudečka in akad. sl. Fr. Zupana. — 4. M. Jamova pisma (tipkan prepis).

Résumé

UNE OEUVRE INCONNUE DE GROHAR

L'auteur nous informe d'une oeuvre jusqu'ici inconnue — d'un tableau du compatriote slovène Ivan Grohar (1867—1911) de Sorica. Il s'agit du portrait d'une vieille, huile sur toile, portant la signature I. Grohar, 1906, dans l'angle droit en haut du tableau; ce portrait fait partie de la collection du Musée national à Smederevska Palanka. On suppose que c'est le portrait de la mère du peintre serbe Nadeža Petrović, amie de Grohar. Cette année on célèbre le centenaire de sa naissance.